

SİMÜLASYON DÜNYASINDA ÇİNGENELER ZAMANI ÜZERİNDEN POST-MODERN BATILI BİLGİNİN BİR KRİTİĞİ*

K. Gediz Akdeniz**

Özet: 1960'lı yıllarla birlikte Batılı bilginin post-modern kuram teşebbüsleri her yeri hızlı bir şekilde sarmaktadır. Bu makalede düzensiz yapılaşma ve hareketlere sahip ender topluluklardan olan Çingenerler üzerinden bu projelerin simülasyon dünyasında bir kritiğini yapacağız. Çingene topluluğunun şimdisi sonrasındaki yapı-söküm hareketlenmelerini konu alan özellikle post-modern edebiyat ve sinema denemelerinin post-modern kodlarını tartışırken insani sistemlerde uygulamaları olan farklı gerçeklik ilkelerine sahip iki simülasyon kuramı bize yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çingenerler, Batılı bilgi, Çingenerler Zamanı, simülasyon, post-fizik

The Critics of Western Knowledge via *Times of Gypsies* in the Simulation World

Abstract: From 1960s, the post modern theory initiatives of western knowledge rapidly spread everywhere. In this paper, we are going to do a critical review of these "initiatives" (western projects) in simulation world via investigation of the gypsies, since they are a rare community with non-linear structure and in non-linear movement. When discussing the post-modern codes of the western knowledge, specially post-modern literature and cinema works on present-future motions of deconstruction of gypsy community, we are going to benefit from two simulation theories that have interested the simulations with difference reality principles in human systems.

Key Words: Gypsies, Western knowledge, Times of Gypsies, simulation, post-psychics

* Prof. Dr. İsmail Coşkun ve www.cingeneyiz.org sitesi editörlerinden Muzaffer Erol'a değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu yazı çağrılı bir yazıdır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniv. Fen Fak. Fizik Bölümü.

Giriş

Holocaust, II Dünya Savaşı'nın en dramatik olaylarından biri olarak kabul edilir. Bu olay siyasi ve tarihsel arka alanı karmaşık olsa da kendiliğinden bir oluş (*self-organization*) değildir ve modern Batılı bilgi stratejileri (modernite) tarafından geliştirilmiş olan iktidar olma simülasyonlarının çatışmasının bir sonucudur (*emergence*). Yahudiler, toplama kamplarındaki ölümlerini tüm ırklarının yok edilişi (Holocaust; gerçeklik ilkesi) olarak görmüş ve kendi ölümlerinin arkasından bilim-siyaset, edebiyat, sanat, sinema, televizyon gibi modern refleksler ve semptomlar (simülasyonlar) sonrası “vaat edilen” topraklara dönmüşlerdir (simulakr). Fransız felsefecisi Jean Baudrillard Holocaust olayını simülasyon kuramının ilgi alanı içine giren somut bir örnek olarak görmüş, makale ve kitaplarında Holocaust olayına geniş bir yer vermiştir. Baudrillard'ın bu konudaki kritiklerini kısaca özetlersek;

“Holocaust üzerine yapılan filmler ortaya çıkma gerçeğinin unutuluşunu ve yok oluşunu estetik boyutuna ulaştırmıştır. Holocaust'un bu dönüşümüne son darbeyi de Steven Spielberg'in Schindler'in Listesi filminin televizyonlarda gösterilmesi vurmuştur. Auschwitz toplama kampları artık gerçekte değil TV'de bir kara deliktir. Bu kara delik (bu filmle) tüm Yahudi ağlamalarını yutmuştur. Bu filmin TV'lerde gösterilişi sonrası Yahudilerin vaat edilen topraklara dönüşü bir simulakr olmuştur. Ortada suçlu kalmamış, yok olma süreklilik kazanmıştır.”¹

Evet, kristalleşen Yahudilerin (kendileri) ve buharlaştırılan “Alman SS devleti” (öteki) modern bütünü gerçeği üzerinden üretilen “ağlama” simülasyonları, “Schindler'in Listesi” filminin televizyon ekranlarında küresel boyuta ulaşmasıyla tamamlanmıştır ve Yahudilerin var olması (simulakr) simülasyon dünyasının bir uzamsalıdır artık. Bu post-modern tamamlama misyonunun simulakrına sinema dünyası da kayıtsız kalmamış, film 7 Oscar (1993) ödülüyle ödüllendirilmiştir. Bu tamamlama sonrası Batı dünyasının modern sanatsal semptomlarında (düzenli simülasyonlar) “Alman SS devleti” artık Berlin müzelerindeki fotoğraflarda görülmektedir. İleride çevrilecek “Munich” (Steven Spielberg, 2005) gibi filmlerinin zorlamaları bile Yahudiler için yeni hiper-gerçekler (kara delikler) üretmeyecektir. Bugün Filistin topraklarında yaşanan acılar Yahudi dünyasındaki bu post-modern tamamlanmışlığın kabulünün şizofrenik modern tedirgemelerinden kaynaklanmaktadır.

¹ Baudrillard Jean; “*Simulacred et Simulation*”; Galilee, 1981 - *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu Batı Yayınları, 2003) ve “*La Transparence du mal*”; (Galilee, 1990 - *Kötülüğün Şeffaflığı*, Ayrıntı Yayınları, 2004)

Çingenerin karmaşık olduğu söylenen tarihi ise Ortaçağ'dan bu yana Holocaust'a benzer acı olaylarla doludur. Çingenerler yalnız "Alman SS Devleti" hiper-gerçeğinin Auschwitz gaz odalarında değil (500.000 civarında olduğu tahmin ediliyor), II Dünya Savaşı öncesinde de Avrupa'da kitleler halinde çeşitli yöntemlerle yok edilmişlerdir. Köleliği yaşamış olmalarının yanı sıra Avrupa coğrafyasında (özellikle Batı) sahip oldukları göçebe hareket dinamiklerinin yerel kalıcı ve kararlı yurt arayışlarının ve denemelerinin sonuçlanmasını engellediği bir sosyolojik tartışma konusu olabilir. Ayrıca Çingene topluluklarının başlangıcı ve sonu olmayan karmaşık (göçebe) tarihlerinde sayısız kralları olmuştur ama bu toplulukları bir araya getiren krallıkları hiçbir zaman olmamıştır.²

Çingenerin II Dünya Savaşı sırasında aynı kampları paylaştıkları Yahudiler gibi "ağlamalarını" yutacak *Schindler'in Listesi* gibi görsel bir "kara deliği" oluşmamıştır. Çünkü Batılı bilginin tarihinde³ Çingenerin, Yahudilerin aksine Batı uygarlığının sürdürülebilirliğinde modern bir gerçeklik ilkesi (katkısı) mevcut olmadığı iddiası vardır.⁴ Baudrillard'ın, makalelerinde ve kitaplarında Çingenerlere değinmemesinin önemli bir nedeninin de Batılı bilginin bilim ve sanat projelerine (modernite) olan inancı olabilir. Modernitenin bu önyargılı(normalleştirme) açmazı, Çingenerin dost ve yardım sever figürlerinin sergilendiği birkaç "belgesel yapım" dışında, Çingenerler üzerine yazılmış modern romanlarda ve filmlerde (özellikle romanlardan uyarlanan) Batılı (uygar) gözükme şımarıklığı ile pervazsızca ortaya serilir. Bu sorumsuzca projelendirilmiş "yapıtlarda" Çingenerin bırakın çektikleri acıların konu edilmesini, basmakalıp çingene özellikleri sergilenmekte, Çingene halkının yaşamı ve iç dünyası hakkında bilgi verilmekten bile çekinilmektedir. Bu "modern sanatsal çalışmalarda" modernitenin Çingenerlere yüklediği sanal gerçekliğinin üstü, yaratıcı dünyalarının ataları olduklarını gururla söyledikleri Yunan mitolojisi felsefesiyle örtülmeye çalışıldığı ortadadır. Bu eserlerinin çoğunda düzeni, güzeli, ahlaki (kozmos) temsil eden Batılı kahramanlar, karmaşıklığı, şifacılığı, büyücülüğü, falcılığı temsil eden Çingenerlerle karşı karşıyadır.

² Çingener hakkında geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Mustafa Aksu, *Türkiye'de Çingene Olmak*, İstanbul: Kesit Yayınevi, 2006 ve Ali Mezarciöğlü, *Çingenerin Kitabı*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2010.

³ Korkut Tuna, *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*, İstanbul: Ufuk Yayıncılık, 2004; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002; K. Gediz Akdeniz, "Küreselleşme-Bilgi ve Eğitim ve Türkiye", www.gedizakdeniz.com, 1999.

⁴ Bk. Aksu, *Türkiye'de Çingene Olmak* ve Mezarciöğlü, *Çingenerin Kitabı*.

Modern Batılı Bilgi ve Çingeneler

17–19. yüzyıllarda Batılı bilginin reformistleri olan modernistler⁵ kendilerini aydınlanmanın (kozmos, aklın yüceltilmesi ve Batı uygarlığı) yaratıcıları, aykırılığın temsilcileri olan Çingeneleri ise modern düşünce yöntemlerinin potansiyel düşmanı (düzensizliğin temsilcileri, aydınlanmanın şeytanları, Türk ajanları) ilan etmişlerdir. Yurtlaşma olarak kararlı Avrupalıların (Batı) ve göçebe olarak kararsız Çingenelerin tercih edildiği aydınlanma yıllarının bu duyurusunun gereğini yerine getirmekle yükümlü modern bilim, edebiyat ve sanat projeleri, oryantalizm simülasyonlarından⁶ farklı olarak Çingene toplumunun “dağınık göçebe kavimler olarak, hayvanlarıyla birlikte yaşamlarını sürdürmesi” gibi sanal gerçekliğe bağlı simülasyonlarıyla donanmışlardır.

Örneğin, modernite projelerinin olmazsa olmaz ön paradigmalarından olan Yunan mitolojisinin kaostan ve kozmosa dönüşüm geleneği, Virginia Woolf’un edebiyat dünyasının en uzun şiiri olarak bilinen, İngiltere’nin 400 yıllık sıralı toplumsal dönüşümlerinin anlatıldığı “Orlando” (1928) eserinde de vardır.⁷ Orlando, yaşamının ortalarında İstanbul’da kadına dönüşmesi sonrası özgürlüğü seçerek Bursa’da kısa bir süre Çingenelerle birlikte düzensiz yaşar. Ancak Orlando Batılı düzenin (Kozmos) sembolü olan “İngiliz Bahçesi” özlemine dayanamaz ve İngiltere’ye yeni kimliğiyle geri döner. Bu dönüşüm sonrası (kaostan kozmosa) İngiliz Bahçesi onun için geçmişte kalmış bir düzendir, kadın olarak bu düzene bir türlü uyum sağlayamaz. Orlando’nun aradığı bu düzen (kozmosa dönüş), yıllar sonra Batılı bilginin feminist düzeni olarak kurulacaktır.

Yazılı aydınlanma görüntülerinden olan Prosper Mérimée’nin “*Carmen* (1845)”i ve Victor Hugo’nun “*Esmeralda* (1831)”ında olduğu gibi, Çingene kadın karakterleri genellikle çok alımlı, tensel çekici, duygusal ve her zaman cinsel maceralara (erotik) açık olarak tasvir edilmektedir.⁸ Çingene kadınların bu tensel gücü mantığı ve düzeni (kozmos) yok eder. Esmeralda içlerinde rahip bile olan etrafındaki erkeklerin aklını başından alır, onların deli olacak kadar saçmalamalarına neden olmuş ve aydınlanmanın “tu kaka” dediği kaos

⁵ Tuna, *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*; Mardin, *Türk Modernleşmesi*; Akdeniz, “*Küreselleşme-Bilgi ve Eğitim ve Türkiye*”

⁶ Edward Said, *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları*, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

⁷ Virginia Woolf, *Orlando*, Çev. Seniha Akar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

⁸ Nathalie Besler, “Batı Avrupa Edebiyatında Çingeneler”, *Bir Çingene Yolculuğu*, Yay. Haz. Hasan Suver, Başak Kara ve Aşlınur Kara, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 2009, s. 92–101.

oluşmuştur. Carmen'in sevgilisi ise askerlik gibi hele o yıllarda düzeni temsil eden yapıyı terk eder ve Boğa güreşçisine kaçan Carmen'i öldürür. Modernitenin (kozmos) gazabına uğramış olan Carmen ve Esmeralda, birkaç kez çevrilen filmleriyle, dizileriyle, sahne gösterileriyle televizyonlarda geniş bir global izleyici kitlesine ulaşmış olsalar bile hiçbir zaman "*Schindler'in Listesi*" filminin benzer Çingenerin var olma simülakrını verebilecek bir ağlama simülasyonuna ulaşmamıştır. Çünkü bu doğrusal simülasyonların gerçekliği aydınlanmanın görüntülerinden biridir. Ayrıca bedensel iktidar ve savaştı göçebe olma gibi gerçeği olmayan Çingenerin televizyon ekranlarındaki bu ve benzer modernite görünümüleri, Çingenerin var olma simülakrlarının üstünü örten simülasyonların doğrusallaşmasına neden olmuştur. Çingenerin kendini evinde gibi hissettiği ülkelerden biri olarak sunulan Türkiye'nin, Batıda olanın taşınması olmaktan öteye geçememiş devlet destekli edebiyat ve sanatta modernleşme çabalarında da bu modernite görünümünün farklı olması beklenemez. Örneğin, Çingenerler üzerine çevrilmiş Yeşil Çam (İstanbul) filmlerinden biri olan "Ateşli Çingene" (Metin Erksan, 1969) filmini ele alalım. Kadın kahramanının sonu her ne kadar trajedik değilse de film Batı'daki benzerleri gibi "Çingenerler çocuk kaçırr" eksenlidir. Bu sanal gerçekliğin oluşturduğu doğrusal simülasyon, Çingenerin Türkiye'de yurt edinmelerini kaybettiren simülakrlardan biri olmuştur. Filmin baş kadın kahramanının (Türkan Şoray) gerçekte Çingene asıllı olup olmadığının günlerce tartışıldığı bir simülasyon bozulması ortaya çıkmıştır.

Sanayi toplumu sonrası tarihten örnek vermek istersek: Örneğin Yaşar Çabuklu, "Postmodern Toplumdan Kesitler" kitabında⁹ anlattığı gibi; İngiltere'de 1970'li ve 1980 li yıllarda ortaya çıkan "New Age Gezginleri", "Yeni Gezginler", "Hippi Gezginleri" Neo Liberal Thatcher yönetiminden polisiye şiddet görürlerken, kampları polis zoruyla dağıtılırken, konvoylarındaki araba sayılarına sınırlamalar getirilirken, bu davranışlar için çingenerler görece meşru bir konuma sahip görülmüştür. Çabuklu kitabında Kevin Hetherington'a¹⁰ gönderme yaparak şunları yazıyor:

"Yeni Gezginler daha yüksek bir hareketliliğe sahip olduklarından ve farklı göründükleri için Çingenerlerden daha korkutucu olarak algılanmaktadırlar, bu nedenle kırsal kesimin romantikleştirilmiş coğrafyasında yeni gezginlere yer yoktur.

⁹ Yaşar Çabuklu, *Postmodern Toplumdan Kesitler*, İstanbul: Paloma Yayınevi, 2010.

¹⁰ Bk. Kevin Hetherington, *New Age Travellers: Vanloads of Uproarious*, London: Continuum International Publishing Group, 2000.

Sağ yaklaşımlara göre Roman Çingenerler Çingene kültürünün içinde doğmuşlardı, müphem olmayan, belirli bir etnik kimliğe sahiplerdi ve bu açıdan ırk ayrımcılığına karşı hak talepleri meşruuydu. New Age gezginleri ise kendi yaşam tarzlarını kendileri seçmişlerdi ve bu nedenle hakları yoktu. Gezginler yerleşik, alt orta sınıf bir geçmişten gelmişlerdi ve isterlerse tekrar geldikleri yere dönebilirlerdi. Sağ düşünce açısından Yeni Gezginler Çingenerlerden farklı olarak kodlanamayan, bir kimlik içinde sabitlenemeyen ötekiyi temsil etmekteydi. Ve kapitalist sistem bu yeni hareketlenme koduna hazırlıklı değildi.”

Postmodern Batılı Bilgi Teorisinde Çingenerler

Çingenerin, modernitenin bilim projeleri üzerinden çeşitli modern sınıflandırılmaları yapılmıştır, yapılmaktadır. Örneğin, sosyolojik ve antropolojik araştırmalarla Çingenerin toplumsal yapıları, yaşamları ve beklentileri üzerine saptamalarda bulunulmuştur, bulunulmaktadır. Çok yakında yayınlanan bir kitapta ise Çingenerin tarih boyunca siyasi-antropolojik gelişimi savaşçı insanlardan (gacolar) ayrılış ve göçebe zanaatkarlıkları paradigmasıyla incelenmiştir.¹¹ Ancak son yıllarda modern düşüncenin Çingenerler üzerine koyduğu doğrusal koşullarda yapısökümler olduğu da görülmektedir. Doğa sistemleri için olduğu kadar, insani sistemlerin davranışları üzerine de karmaşıklık ve kaos kuramları diliyle konuşanların sayısı önemli bir şekilde artmakta ve bunların metaforlarıyla geliştirilen kritik kuramlarıyla bu bozulmalar anlaşılmaya çalışılmaktadır.¹² Ayrıca son yıllarda simülasyon kuramlarıyla, felsefi ve edebi söylemlerde kaybolmadan tarihin “ilerleme” kalıplarını, sosyal ve politik bilimlerin “düzen” şifrelerini kıran, modernitenin beslendiği aydınlanma paradigmasının yapısöküme uğradığını gösteren model önerileri arka arkaya gelmektedir. Bazılarının postmodern olarak nitelediği bu gelişmeler, modernitenin Çingenerin karmaşık dünyanın hareket eden doğal bir gerçeği olduklarını gizlemesini zorlaştırmaktadır. Çünkü Çingene toplulukları, özellikle Avrupa’daki fraktal dağılımlarıyla kaos kuramıyla kritik edilebilecek ve düzensiz duyarlı duruşlarıyla kendiliğinden organize olabilecek karmaşık yapı (topluluk) özelliklerine sahip ender insani sistemlerden biridir. İncelendiğinde, Çingene topluluklarının, karmaşık yapının (karmaşıklık üzerine çalışan bilim insanlarının önemli bir kısmının üzerinde anlaştığı) en belirgin özelliklerini içlerinde barındırdıkları görülür:

¹¹ Bk. Aksu, *Türkiye’de Çingene Olmak ve Mezarıcıoğlu, Çingenerin Kitabı*.

¹² Kaos kuramına yabancı olanlar için Türkçe kaynak: James Gleick, *Kaos*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1987; David Ruelle, *Rastlantı ve Kaos*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 1990 ve M.Mitchell Waldrop, *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*, New York: Simon&Schuster, 1992.

- Çingene topluluğuna ait bir etkileşme elemanı olabilmek ancak topluluk içinde var olmakla mümkün olur. Sürekli değişim ve farklılık gösteren bu otonom özelliğin açık sınırları sanayi devrimi sonrası daha da belirlenmiştir ve simülasyon dünyasında Çingene toplumunun karmaşık davranışları, ütöpic, indirgemeci ve modern yaşam yöntem arayışlarına karşılık vererek düzen ve düzensizlik arasında hareket eder.
- Çingene toplumunun iç dinamikleri (zanaat ve göçebelik gibi) yapının dışındaki dinamiklerle ancak uzun mesafeli etkileşmeye girer. Kendi aralarındaki bilgi alış verişi, örneğin zanaat öğretmenleri gibi özeldir.
- Çingenerler Batı bilgi kuramlarının sürdürülebilir modern iktidar beklentilerine aykırı duran bir özgürlüğe sahiptir. Sınırsız dolaşmak, maddiyattan uzak durma, tam gün çalışmama gibi kararsız dinamiklerle yaşarlar. Değerleri, modern dünyanın beklentileri ve düzeni, yerel iktidarların koyduğu geleneksel ve ahlaki değerlerin dışında kendiliğinde oluşur.
- Batı uygarlığı jeolojisi ile farklı ötekileştirilmiş olmalarıyla ortaya çıkan kimlikleri, Çingene toplulukları arasındaki karmaşık kültürel farklılığı oluşturur. Bu kısa mesafeli yoğun ve özel etkileşmeye karşın uzun mesafeli global bilgilerden etkilenmezler.

Çingenerler toplumunun karmaşık yapısının yukarıda sıraladığımız temel belirgin özelliklerini Rus yazarı ve şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin “Çingenerler” veya “Bakır Atlı” şiirindeki (1824) Çingene olmadığı için Çingenerler arasında yaşamayı bir türlü beceremeyen Aleko’nun ağzından dinleyelim.¹³

Aleko

Acınmak niye? Sen hiç bildin mi,

Gün oldu sen hiç düşledin mi

Bunaltıcı kentlerin boyunduruğunu!

Orada surların yığını içinde insanlar,

Sabahın tazeliğini soluyamıyorlar,

Duyamıyorlar çimenlerin bahar kokusunu,

Düşünceyi kovalıyor, utanç duyuyorlar sevgiden,

¹³ Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, “Çingenerler”, Çev. Zelin Artuğ, <http://www.kucukisler.com/2009/04/21/cingenerler-1/> (06.09.2010 tarihinde edinilmiştir.)

*Alıp satıyorlar kendi özgürlüklerini,
Putların boyun büküyorlar önünde
Ve para diliyorlar zincirlerle bir.
Nedir vazgeçtiğim? Heyecanı aldattıkların,
Peşin kanuların kör yargısı,
Kovalayışı çıldırmış yığınların
Ya da muhteşem bir yüzkarası.*

“Düzensiz Duyarlı İnsan Davranışları (DDİD)” Simülasyon Kuramı ve Çingeneler

Çingene toplumu yukarıda özetlenen özelliklerinden dolayı kaos kuramı fenomeninden beslenen post-modern düşüncenin hareketini karşılayan kendiliğinden bir doğal temsilcidir. Bu nedenle içinde düzen barındırmayan Çingenelerin kaotik (determinist olmayan) gerçeğiyle oluşan, bugünün iletişim teknolojisinde ve bilgi akışında daha da düzensizleşen duyarlı Çingene simülasyonları, “Çingeneler, doğada kabileler halinde (kavimler) dağınık olarak, hayvanlarıyla birlikte yaşayan göçebe topluluktur” gibi modernite stratejilerini ve “Çingeneler yaşam tarzlarından kaynaklanan nefret ve ön yargılarla yaşadıkları ülkelere göre farklı yalnızlaştırıldılar” gibi akademik projeleri¹⁴ kendiliğinden yapısöküme uğratmıştır.

Son yıllarda insan davranışlarını ve karmaşık insani sistemleri kritik etmek için geliştirdiğim çalıştığım DDİD simülasyon kuramı¹⁵, insanda ve insani sistemlerde düzensiz duyarlı simülasyonların yok sayılmasına karşı duran bir kuramdır. Kuram düzensiz duyarlı simülasyonların gerçeklik ilkesi olarak da karmaşık insanın ve insani sistemlerin düzensiz çevresine karşılık vererek yaşayan modern arkası (yazılmış geçmişi) öngörülme kaotik yazgılarını (kaotik farkındalık) kabul eder. Kaotik farkındalık gerçeğinin simülasyonları Baudrillardcı (doğrusal) simülasyonların yapısında olmadıklarından, ortaya çıkan şey (*emergence*) simülakr özelliği taşımaz¹⁶. Bunlar (Zuhur¹⁷), simülakrlar

¹⁴ Bk. Aksu, *Türkiye’de Çingene Olmak ve Mezarıcıoğlu, Çingenelerin Kitabı*.

¹⁵ K. Gediz Akdeniz, “Post-Fizikçi Manifestosu”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 15. Sayı, 2007, ss. 31-40; K. Gediz Akdeniz, “The Post-Physicist in Harran”, paper presented in 8th International Conference of the Utopian Studies Society, July 12-14th 2007, Plymouth University, UK; K. Gediz Akdeniz, “Simülasyon Dünyasında Felsefi Düşüncenin Karmaşık Yazgısı ve Nietzsche’nin Yaşam Felsefesi Üzerine Bir Deneme”, *Cogito*, Sayı 62 (, Kaos ve Karmaşıklık: Düzenli Düzensizlik) Bahar 2010.

¹⁶ K. Gediz Akdeniz, “*Karmaşıklıkta Gizemi*”, 2005, www.gedizakdeniz.com (06.09.2010 tarihinde edinilmiştir.); “*Baudrillard’ın Simülasyon Kuramı’nın Karmaşıklık Eleştirisi*”, 2005, www.gedizakdeniz.com, (06.09.2010 tarihinde edinilmiştir.)

gibi modern arka alanlı bir gerçeğin üstünü örterek modernitenin sürdürülebilir yaptırımlarına ve Batı uygarlığının ilerleme beklentilerine katkıda bulunma endişesiyle ortaya çıkmazlar. DDİD simülasyon kuramı genel bir deyişle Baudrillardcı simülasyonların arkasındaki düzensiz duyarlı simülasyonları inceleme ve bu simülasyonlardan oluşan zuhurları keşfetme peşindedir. Ayrıca DDİD simülasyon kuramı Baudrillard'ın simülasyon kuramının koyduğu modernitenin modern dünyanın ilerlemesinde karmaşıklığın hiç bir katkısı olamayacağı kabulü yerine, karmaşıklığın dönüşüm ve değişim için gerekli olduğu düşüncesini koyar. Çünkü düzensiz duyarlı simülasyonların gerçeklik ilkesi olan kaotik farkındalık, sürdürülebilirlik ve düzenden yana olan bırakın modern düşüncenin eşitlik, adalet kavramlarını post-modern anarşist ütopya söylemlerindeki özgürlük kavramına bile duyarsızdır.

Çingene toplumu simülasyonlarını yukarıda kısaca tanıttığımız DDİD simülasyon kuramıyla incelediğimizde, Çingenelerin gerçeklik ilkesinin ucu zamansal ve uzamsal olarak açık olan kendi içlerinde ürettikleri karmaşıklık olduğunu ve şimdinin kendiliğinden değişime uğramasından gerçekliklerinin modern bir tanımının mümkün olmadığını anlarız. Yani kurama göre Çingene topluluklarının bilinç ve yaşam döngüsü (yazgı) kaotik bir özellik gösterir. Kaotik bu yazgı, çevresiyle ve modern yapılarla karşılık vererek yersizyurtsuzlaşmış görüntüsünde yaşar (kaotik farkındalık). Çingeneleri özgür kılan, onlara hayaller kurduran, onları Batı bilgi kuramlarının sürdürülebilir iktidar beklentilerine aykırı durduran, onları nereye isterlerse oraya götüren, onları maddiyattan uzak tutan, Modern dünyanın beklentileri aksine onlara dayatılan sorumluluklara, düzene, geleneksel ve ahlaki değerlere uymaktan kaçındıran özgürlüğe sahip kılan şey, kendi aralarındaki karmaşık kültürel farklılığı onların öngörülme bu kaotik farkındalıklarından beslenen düzensiz simülasyonlarıdır.

Yahudi toplumu ve Çingene toplumu farklılığı Baudrillard ve DDİD simülasyon kuramları arasındaki farklılığı anlamamızı kolaylaştıran en somut örnekler arasındadır. Çingenelerin sahip olduğu DDİD simülasyonları düzensiz duyarlı yapılarıyla, Baudrillard simülasyonlarının aksine, şimdinin geçmişi modern paradigmalarda yapılaşmış ve modern bir iktidar olmayı (öncü) hedeflemiş olan düzenli Yahudi "ağlama simülasyonlarından" farklı davranış gösterir. Baudrillard, geçmişi Batı uygarlığı tarafından açık bırakılmış Çingeneler için

¹⁷ Gönül Tayfun; *Gediz Akdeniz ile Söyleşi: Düzenden Kaosa ZUHUR*, İstanbul: Kaos Yayınları, 2008.

modern bilgi kuramları ile saptanmış bir gerçeklik ilkesi olmadığını düşünerek, Çingene toplumu davranışlarını, kuramının geçerlilik alanı içerisinde kabul etmemiş olabilir. DDİD simülasyon kuramına göre Baudrillard bu görüşünde haklıdır, çünkü Çingeneler yaşama duyarlı bağlı bu düzensiz simülasyonlarının şimdisi kendiliğinden değişime uğradığından Holocaust gibi simulakrılarla var olmaları anlamsızdır. Bugünün simülasyon dünyasında savaşçı-yerleşik olmayan Çingeneler için her yer vaat edilen topraktır ve post-modern toplumda onlar için her şey, mülkiyet ilişkisi içerisinde olmadan bütünleştikleri işe göre (alternatif tıptan zanaata kadar) her hangi bir mekanda kendiliğinden kurulmaktadır (zuhur).

“Kara Kedi Ak Kedi”

Simülasyonlar dünyasında Batılı bilginin Çingeneler hakkındaki ön yargıları kendiliğinden yapı söküme uğramaktadır. Örneğin modern iktidarın duyarsız bilincini var etmek için didinen Alman felsefeci Martin Heidegger’in var oluşçu fenomeni¹⁸ Çingenelerde bir hiper gerçeğe dönüşerek kaybolmaktadır. Ancak kendilerine postmodernist denilen Batılı bilgi kuramcıları -nasıl post-modernist iseler?- bir yandan modernitenin tüm projelerini terk eder gözükmürken, diğer yandan yapı sökümü ve kendiliğinden post-modern oluşumları bile kendi başlarına buyruk bırakmaya niyetli gözükmüyorlar.¹⁹ Örneğin yapı söküm çalışmaları: Evet saptamaları doğrudur, modern yapılar belirli ayırımlar ve değerlendirmeler üzerine kurulmuşlardır ve bugünün post-modern dünyasında bunlar bir bir kendiliğinden çözümleniyorlardır ve hiyerarşik ilişkileri yapı sökümü uğruyordur [15,16]. Peki, bu yapıları yeniden inşa etme ve değerlendirme yetkisi kimde olacaktır? Bu konuda kendi kendilerini yetkili gören postmodernistler var. Örneğin felsefeci Gilles Deleuze ve psikanalist Felix Guattari bir araya gelmişler, içeriği Batılı bilgi gerçeğinden ayrılmayan, “determinist yapı söküm” demekten çekinmeyeceğimiz önerileriyle dolu sayfalarca ortak çalışmalar yapmışlar ve bunları 1972 yılında yayınlanan “*L’Anti-Oedipe*” kitabında toplamışlardır.²⁰ Bu kitaptaki “yapı söküm kontrol” önerilerinden biri “Arzu felsefesi” adı altında sundukları mekanlaşma kuramıdır

¹⁸ Rüdiger Safranski, *Heidegger-Bir Alman Üstat*, İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2007.

¹⁹ Kaynaklar için bk. Perry Anderson, *The Origins of Postmodernity*, London: Verso, 1998, Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, Yaşar Çabuklu, *Bedenin Farklı Halleri*, İstanbul: Kanat Yayınları, 2006.

²⁰ Gilles Deleuze and Felix Guattari, *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.

[16, 17]. Bu kuramlarına dayanarak; yersizyurtsuzlaşma ve göçebelik kendi başlarına amaçlar olduğu sürece kapitalist işlemlerden farklılaşma şanslarının artacağını söylüyorlar. Örnek olarak da Çingene topluluklarını veriyorlar. Onlara göre Çingenerler gerçekte yersizyurtsuzlaşmış göçebeler değildir ve göçebe mekanın dışında kalan ve yaptığı işle mekanla bütünleşen zanaatçı gruplardır. DDİD simülasyon kuramına göre bu yaklaşımları bir post-modern “yapısöküm kontrol” sınıflandırılmasıdır. Ancak, bu sınıflandırmayla Çingenerlerin tasfiyesi mümkün olmayacaktır. Çünkü yukarıda açıkladığımız gibi Çingenerlerin doğal yapısında olan hareket içinde (göçebe) mevcut yersizyurtsuzlaşmış görüntüsündeki yazgılarının (kaotik farkındalık) zuhurları Çingenerlerin karmaşık farklılıklarını liberal sisteme karşı durarak besleyecektir.

Çingenerlerle ilgili yapı-söküm kontrol ve onları yönlendirme çabalarına sinema dünyasında da rastlanmaktadır. Örneğin Emir Kusturica'nın Çingenerleri konu alan filmleri; Kusturica, beyazperdedeki yeni gerçekçilik görüntüsünün arkasını (simülasyonunu) arayan İtalyan yönetmen Federico Fellini'nin olduğu kadar postmodern gelişmelerin de takipçisidir. Soğuk Savaş sonrasının etkin doğrusal simülasyonlarıyla (normalleştirme), Sırp kökenli olduğunu söyleyerek 2005 yılında kendini Müslümanlıktan Ortodoksluğa dönüştüren Kusturica,²¹ *Çingener Zamanı* (1989), *Yeraltı* (1995), *Kara Kedi Ak Kedi* (1998) filmlerinde ise postmodern sevdalıdır ve bu filmlerini yaparken de postmodern toplumda “Çingene ağlama simülasyonlarının” bir kara deliğe dönüşmeyeceğinin farkındadır. Kusturica bu filmlerinin seyrini Çingenerlerin kaotik farkındalık gerçeğinin simülasyonlarına bırakmış gözükse de, DDİD simülasyon kuramına göre Kusturica bu filmlerin simülasyonlarından göçebe Çingene dünyasının kültürel zenginliğini yurtlaştırarak Yugoslavya'nın coğrafi yapı-sökümünü kontrol etmelerini beklemektedir. Bosna'daki 300 yıllık Osmanlı kültürünün kendisinde yok sayan Kusturica, örneğin *Çingener Zamanı* filminde her Balkanlı gibi Balkanlı kültürünün gerçeğinde düzensiz Çingene yaşam dinamiklerinin (kaotik farkındalık) yok kabul edilemeyecek etkilerinin var olduğunu gösterme çabasındadır. *Yer Altı* filminde Dimitrov-Tito Balkanlı ikilisinin geliştirdiği Marksist ütopyanın Balkan kültürüne sahiplenmesinin Çingenerlerin yersizyurtsuzlaşmasıyla örtülmesi vardır. *Kara Kedi, Ak Kedi* filminde ise Kusturica, Balkan farklılıklarının bir kaos kontrol ile yeniden

²¹ Emir Kusturica, “An interview for Guardian”, 03.04. 2005, Film.guardian.co.uk. <http://film.guardian.co.uk/interview/interviewpages/0,6737,1429569,00.html> (04.02.2010 tarihinde edinilmiştir.)

bütünleşmesi postmodern ütopyasının eksenini biraz kaydırmıştır.²² *Kara Kedi, Ak Kedi* filminin "*Happy End*"i "Schindler'in Listesi" filminin "*Happy End*"i aksine bir kapanma (kararlılığa gidiş) değil açılımdır. Çünkü Çingenerin tasfiye edilmek istenmelerinde modernitenin bilgi kuramlarınca söylenmiş bir gerçeklik ilkesi ortada yoktur. Ancak bu açılma bir kaos kontrol altında olmalıdır. Sırp iktidarı (*Kara Kedi, Ak Kedi* filmindeki evlendirme memuru) durumu gözlemlemiş ve Çingene düzensiz simülasyonunun kontrollünü karmaşıklığına bırakmıştır. *Kara Kedi, Ak Kedi* gibi evlenen iki çift Çingene vardır. Gidenler ve kalanlar. Giden Çingene çiftinin arayışları bilinmeyen dünyalara doğrudur. Kalan Çingene çift ise emanetçidir, bu kaotik süreçte postmodern dünyanın Slav iktidarı için Balkan kültürünü yaşatacaklardır

Sonuçlar

Batılı bilginin en zor günlerini geçirdiğini ve inanılmışlığını hızlı bir şekilde yitirdiğinin farkında olan modernite, iletişim teknolojileriyle yarattığı simülasyon dünyasında da iktidarını koruyacak yeni projeler peşindedir. Bu makalede bu postmodern projeleri iki simülasyon kuramına danışarak, düzensiz insani sistemlerin en önemli örneklerinden olan Çingene topluluklarını ele alarak kritik etmeye çalıştık. DDİD simülasyon kuramıyla, bu somut örnek üzerinden kendilerine postmodernist denilen Batılı bilgi kuramcılarının panik atak endişeleriyle nasıl "yapısöküm kontrol" teorileri arayışları içinde olduklarını ortaya koymaya çalıştık. Bu kontrol arayışlarının en ısrarcılarından oldukları için Batılı postmodernist Deleuze ve Guattari'nin kuramını gözden geçirdik. Onların Batılı bilgi geleneğinden kopmayarak erk yerine önerdikleri arzu ontolojisinin mekanlaştırma kuramının, yapılan işle (zanaat) işin yapıldığı mekan farklılığını kaotik bütünleştiren bir "yapısöküm kontrol" kuramı peşinde oldukları tartışmasını başlatmak istedik.

Modernite strateji gereği Batılı bilgiyle beslenmiş edebiyat-sanat projelerinde, oryantalizm örneğinde olduğu gibi gerçeği kaybettiren üzeri aşklar, kıskançlıklar ve ihanetlerle örtülmüş doğrusal simülasyonlar (normalleştirme) üretmiştir. Bu projeler, Batılı bilginin dayandırıldığı Yunan mitolojisindeki kaostan kozmosa felsefe [12, 20] geleneğiyle (modern mitoloji) yüzlerce yıl sürdürülmüştür. Batılı postmodernite projeleri de aynı yoldadır. Bir yandan

²² K. Gediz Akdeniz, "*Ak Kedi Kara Kedi*", 2007, <http://www.cingenyiz.org/akdenizkaos.htm> (06.09.2010 tarihinde edinilmiştir.)

simülasyonlarının simulakrlarıyla indirgemeci düşüncenin ve pozitivistmin despotluğunun mükemmelliğini ortaya koyarken, bir yandan da yapıbozum kontrol kuramlarıyla Batı uygarlığı dışındaki bazılarını ötekisi olarak, bazılarını da bir lütüfmuş gibi aynaları olarak kullanmayı sürdürmektedirler.

Ayrıca bu metin bize simülasyon dünyasında Çingenelerin şimdinin sonrasında farklı iki yolları olduğunu göstermiştir: İlki Baudrillard'ın simülasyon kuramına göre; Çingenelerin kendilerine Batı uygarlık tarihinden uygun almış ve modernitenin bilgi kuramları ile onanmış bir gerçeklik ilkesi bularak, yurtlaşmış kültür taşıyıcısı olarak tasfiyelerinin yerini alacak uzay-zamanda bir yok olma ortaya koymaları gerekmektedir. Ancak bu gerçeklik ilkesi üzerine vaat edilen topraklara (simulakra) postmodern yapıbozum kontrolüyle ulaşabilirler. Bu kontrol aynı zamanda Deleuze ve Guattari'nin "yersizyurtsuzlaşma ve göçebelik kendi başlarına amaçlar olduğu sürece (Çingenelerin) kapitalist işlemlerden farklılaşma şansları artar" beklentisinin bir simulakrdan öteye gidemeyeceğini de teyit eder. Bu farklı bedensel var olma arzusunun Kapitalist toplumda var olma karşılığı ise postmodern gezginci "gacoların"²³ arasına katılarak kaybolmaları olacaktır. Bir postmodern ütopya örneği olan Kustrica filmlerinde olduğu gibi, Yugoslavya'yı Balkanlarda yaşayan göçebe çingenelerin sosyo-kültürel yapıları yeniden birleşecektir ancak bu kaotik birleşme sonrası Çingenelerin Tuna ve Sava nehirlerinin kıyısındaki yurtsuzlaşmış kampları olmayacaktır.

DDİD simülasyon kuramımıza göre ise Çingeneler gerçeklik ilkelerinin Batılı modern bilgi teorilerine olduğu gibi Batılı post-modern bilgi teorileri projelerine de duyarsız bir şekilde karşılık vererek karmaşık yaşamlarını sürdürecektir. Bu arayış onları her yerin vaat edilen topraklar olduğuna ve özgür devinmeleriyle iktidarsız var olmanın yoluna çıkartacaktır. Gelecekteki postmodern Batılı bilginin yapısöküm kontrol teorileri projelerinden uzak durmaları yanı sıra kendileri için oluşan modernite yapıbozumunu artırmaları gerekecektir. Bu yola çıkış aynı zamanda değişimin ve dönüşümün, yani insan olmanın evriminin kendisidir. Determinist yapısökümü dışında kalabilmek onları savaççı göçebe olmaksızın yaptıkları işlerle karmaşık bütünleşen, her yerin vaat edilen topraklar olduğuna ve yaşamlarının iç zenginlikleriyle devlete dönüşmeden var olmanın yoluna çıkartacaktır. DDİD simülasyon kuramı, örneğin, Kustrica'nın filmlerinin simülasyonlarının sonrası Avrupalı

²³ Bk. Aksu, *Türkiye 'de Çingene Olmak ve Mezarcıoğlu, Çingenelerin Kitabı*.

Yugoslavya'yı (Sırları) kurtaracak postmodern ütöpik beklentinin (simülakr) aksine Çingenelerin Balkan kültürünü Kozmos'un azgın tiranlarının (Batılı bilgi) ağzından kurtarmaya çalışan post-modern bir mitolojinin kahramanları (zuhur) olarak yaşamlarını sürdüreceklerini söylemektedir.

Bu metin bir kuramsal kritik denemedir. Metnin değerlendirilmesini ise Çingene düşünörlere bırakıyoruz. Bu deneme Çingenelerin kendilerini düşünmelerinde bir nebze tuz kadar çeşitlilik verirse bu metni kaleme alan için ne mutlu.